

KATARZYNA LASKOWSKA

 <http://orcid.org/0000-0001-6767-3929>

Uniwersytet w Białymstoku

Kara pozbawienia wolności w świetle kodeksu karnego RSFRR z 1960 r. — problemy prawa oraz praktyki jej orzekania

W każdym państwie o surowości polityki karnej decyduje w znacznej mierze zakres regulacji kodeksu karnego (dalej: k.k.) oraz linia orzecznicza organów wymiaru sprawiedliwości. Problem ten był szczególnie widoczny w Związku Radzieckim ze względu na to, że przez lata prawo karne i sądownictwo było używane do zwalczania zarówno przestępców, jak i przeciwników politycznych.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie rozwiązań prawnych dotyczących kary pozbawienia wolności zawartych w k.k. RSFRR z 1960 r.¹ oraz praktyki jej orzekania. Podstawą analiz będzie pierwotna wersja tego aktu prawnego (ze względu na ograniczone ramy publikacji), literatura prawnicza i kryminologiczna, jak też dostępne za lata 1961—1990 dane statystyczne dotyczące skazań na tę karę.

¹ Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 г. „Ведомости Верховного Совета РСФСР” от 31 октября 1960 года, № 40, s. 591. http://www.lawrussia.ru/bigtexts/law_3558/ [dostęp: 10.12.2018].

Status prawny kary pozbawienia wolności na tle innych kar w kodeksie karnym RSFRR z 1960 r.

Kara pozbawienia wolności „stanowi rodzaj kary, który polega na izolacji przestępcy w specjalnie przeznaczonych do tego instytucjach i na organizacji pracy zmierzającej do jego poprawy oraz reedukacji dzięki przestrzeganiu surowego reżimu, dostępowi do społecznie pożytecznej pracy i prowadzenia pracy polityczno-wychowawczej”². Jest to „izolacja skazanego od społeczeństwa na określony czas, przewidziany w wyroku sądu”³. Służy ona ochronie społeczeństwa przed kolejnymi przestępstwami ze strony sprawcy i negatywnym wpływem z jego strony⁴.

Na podstawie art. 21 k.k. RSFRR z 1960 r. kara pozbawienia wolności była jedną z wielu kar grożących za popełnienie przestępstwa (zsyłka, deportacja, prace poprawcze bez pozbawienia wolności, pozbawienie prawa do zajmowania określonych stanowisk lub do zajmowania się określonym rodzajem działalności, grzywna, zwolnienie ze stanowiska, nałożenie obowiązku naprawy wyrządzonej szkody, nagana społeczna, konfiskata majątku, pozbawienie stopnia wojskowego lub specjalnego tytułu, jak również skierowanie do batalionu karnego przewidziane wobec żołnierzy pełniących obowiązkową służbę wojskową). Karę śmierci, jako karę eliminacyjną, uregulowano w art. 23 k.k. Ukazany wykaz kar miał charakter zamknięty. Innych kar sąd nie mógł orzekać⁵.

Kary zostały podzielone na dwie grupy: zasadnicze i dodatkowe. W świetle art. 22 k.k. pozbawienie wolności stało się karą zasadniczą. Analogiczny charakter miały też prace poprawcze bez pozbawienia wolności, nagana społeczna i skierowanie do batalionu karnego. Pozostałe kary, takie jak: zsyłka, deportacja, pozbawienie prawa do zajmowania określonych stanowisk lub do zajmowania się określonym rodzajem działalności, zwolnienie ze stanowiska, nałożenie obowiązku naprawy wyrządzonej szkody, mogły być stosowane zarówno jako kary zasadnicze, jak i dodatkowe. Konfiskata majątku i pozbawienie stopnia wojskowego lub specjalnego tytułu mogły być stosowane wyłącznie jako kary dodatkowe.

Na przestrzeni lat, od wejścia w życie k.k. z 1960 r., przepis art. 22 k.k. podlegał nowelizacjom. Zmianom ulegały katalogi kar zasadniczych i dodatkowych, jednakże kara pozbawienia wolności nadal utrzymywała swój charakter.

² *Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г.* Ред. М.Д. Шаргородский, Н.А. Беляев. Ленинград 1962, s. 66.

³ *Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР.* Ред. М.И. Ковалев, Е.А. Фролов, М.А. Ефимов. Свердловск 1964, s. 63.

⁴ *Уголовный кодекс РСФСР с комментариями.* Ред. О.В. Грачев. Москва 1992, s. 60.

⁵ *Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР...*, s. 59.

Zakres regulacji prawnej kary pozbawienia wolności⁶

Okres kary pozbawienia wolności oraz kategorie sprawców jej podlegające (art. 24, zd. 1—2 k.k.)

Na mocy art. 24, zd. 1 k.k. przewidziano, że karę pozbawienia wolności można było orzec na okres od 3 miesięcy do 10 lat, zaś za szczególnie ciężkie przestępstwa i względem szczególnie niebezpiecznych recydywistów — na okres nie dłuższy niż 15 lat.

Z przepisu wynikało, że minimalny okres tej kary wynosił 3 miesiące. Zatem sąd nie mógł orzec kary poniżej jego wysokości. Obniżenie mogło nastąpić jedynie w sytuacji, w której sąd uznał za konieczne orzeczenie kary poniżej dolnej granicy zagrożenia przewidzianego w k.k. za dane przestępstwo (art. 43). Z kolei maksymalny okres kary pozbawienia wolności wynosił 10 lat. Sąd nie mógł orzec kary powyżej jego wysokości. Działo się tak nawet, gdy u skazanego wystąpił zbieg dwóch lub więcej kar⁷. Okres nie dłuższy niż 15 lat pozbawienia wolności można było orzec za popełnienie szczególnie ciężkiego przestępstwa i wobec szczególnie niebezpiecznych recydywistów.

Art. 24 k.k. nie zawierał takiego katalogu przestępstw szczególnie ciężkich. Przewidziany on został w art. 53 k.k. Na jego podstawie przestępstwa te stanowiły: szczególnie niebezpieczne przestępstwa przeciwko państwu (art. 64—73); bandytyzm (art. 77); masowe zamieszki (art. 79); uszkodzenie szlaków komunikacyjnych i środków transportu (art. 86); produkcja lub zbyt fałszywych pieniędzy lub papierów wartościowych (art. 87); kradzież państwowego lub społecznego mienia w wielkich rozmiarach (art. 89, 90, 92, 93); grabież w okolicznościach obciążających (art. 90, 145); rozbój (art. 91, 146); umyślne zniszczenie lub uszkodzenie w okolicznościach obciążających państwowego lub społecznego mienia lub prywatnego mienia obywateli (art. 98, 149); umyślne zabójstwo (art. 102, 103); umyślne ciężkie uszkodzenie ciała (art. 108), zgwałcenie w okolicznościach obciążających (art. 117); nadużycie władzy lub pełnomocnictw służbowych w okolicznościach obciążających (art. 171); wzięcie łapówki w okolicznościach obciążających (art. 173); pociągnięcie osoby, o której z góry wiadomo, że jest niewinna, do odpowiedzialności karnej (art. 176); wydanie wyroku, decyzji, orzeczenia lub postanowienia, o których z góry wiadomo, że są niepraworzędne, a które pociągnęły za sobą poważne skutki (art. 177); zmuszenie do składania zeznań przy okolicznościach obciążających (art. 179); złośliwe chuligaństwo (art. 206); nieposłuszeństwo (art. 238); sprzeciwianie się naczelnikowi lub zmuszanie go do naruszenia obowiązków służbowych (art. 240); działania przy użyciu

⁶ Kara pozbawienia wolności została uregulowana w art. 24 k.k. RSFR z 1960 r.

⁷ *Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г.*, s. 66—67.

przemocy względem naczelnika (art. 242). Ponadto przepis art. 53 k.k. przewidywał, że wobec skazanych za powyższe przestępstwa przedterminowe zwolnienie warunkowe i zamianę nieodbytej części kary na karę łagodniejszą można było orzec dopiero po odbyciu przez nich nie mniej niż 2/3 orzeczonej kary.

Należy podkreślić, że w 1972 r. wykaz przestępstw szczególnie ciężkich zawarto w przypisie 2 do art. 124 k.k. Został on rozszerzony w stosunku do zakresu z art. 53 k.k. Jak się zauważa w literaturze, dokonana wówczas klasyfikacja przestępstw według ich charakteru i stopnia społecznego niebezpieczeństwa nie uwzględniała wszystkich mieszczących się w tej kategorii przestępstw⁸. Mimo to stała się przejawem wzmożenia surowości ówczesnego prawa karnego⁹.

Zakres kolejnego znamienia z art. 24, zd. 1 k.k., tj. pojęcia szczególnie niebezpiecznego recydywisty, wyjaśniał przypis do tego przepisu. Według niego „szczególnie niebezpiecznym recydywistą na podstawie wyroku sądu może być uznana: 1) osoba, wcześniej karana za szczególnie niebezpieczne przestępstwo przeciwko państwu (art. 64—73), bandytyzm (art. 77), zabójstwo umyślne (art. 102, 103 i 240 pkt c), umyślne ciężkie uszkodzenie ciała (art. 108), zgwałcenie (art. 117), kradzież państwowego lub społecznego mienia w wielkich rozmiarach (art. 89, 90, 92, 93), rozbój (art. 91 i 146), która ponownie popełniła jedno z wymienionych przestępstw, niezależnie od tego, za które z nich ta osoba była skazana po raz pierwszy; 2) osoba, która wcześniej dwa razy była skazana za kradzież (art. 89 i 144), grabież (art. 90 i 145), oszustwo (art. 93 i 147), spekulację (art. 154), łapownictwo (art. 173) lub złośliwe chuligaństwo (art. 206) i która popełniła potem jakiegokolwiek z przestępstw, wymienionych w punkcie pierwszym tego przypisu, i po tym dwa razy dokonała kradzieży, grabieży, oszustwa, spekulacji, łapownictwa lub złośliwego chuligaństwa; 3) osoba karana wcześniej trzy razy za kradzież, grabież, oszustwo, spekulację, łapówkarstwo lub złośliwe chuligaństwo i która po tym popełniła ponownie jedno z wymienionych przestępstw”.

Należy zaznaczyć, że w 1969 r. pojęcie szczególnie niebezpiecznego recydywisty rozbudowano i przeniesiono z art. 24 k.k. do nowo utworzonego art. 24¹ k.k. Jak się zauważa w literaturze, było to oczekiwane ze względu na wzrost recydywy w końcu lat sześćdziesiątych XX w.¹⁰. Ponadto z przypisu do art. 24, zd. 2 wynikało, że przy uznawaniu osoby za szczególnie niebezpiecznego recydywistę sąd powinien brać pod uwagę charakter i sto-

⁸ *Полный курс уголовного права в 5 томах*. Ред. А.И. Коробеева. Т. 1: *Преступление и наказание*. Санкт Петербург 2008, s. 179.

⁹ Zasadniczo uważa się, że kodeks karny z 1960 r. charakteryzowała tendencja liberalizacji kar w zakresie przestępstw o niewielkim ciężarze gatunkowym, a z drugiej strony — nasilenie represji za przestępstwa ciężkie. Zob. Н.В. Михайлова, Г.Ю. Курскова: *История отечественного государства и права России*. Москва 2014, s. 381.

¹⁰ *Полный курс уголовного права в 5 томах*. Ред. А.И. Коробеева. Т. 1: *Преступление и наказание...*, s. 178.

pień społecznego niebezpieczeństwa popełnianego przez sprawcę przestępstwa, jego osobę i okoliczności sprawy. Przypis do art. 24, zd. 3 stanowił, że przy uznawaniu osoby za szczególnie niebezpiecznego recydywistę sąd nie może uwzględniać przestępstwa popełnionego przez tego sprawcę w wieku do 18 lat, a także przestępstwa, za które nastąpiło zatarcie skazania w określonym trybie. Jak wynika z tych regulacji, pojęcie szczególnie niebezpiecznego recydywisty oraz kryteria jego klasyfikacji ujęto dosyć szeroko.

Odnosząc się do górnej granicy kary pozbawienia wolności przyjętej w k.k. z 1960 r., tj. 10 lat, należy stwierdzić, że nie była zbyt wysoka, jednakże podniesienie jej do 15 lat w licznych przypadkach wskazywało na represyjność tego rozwiązania. Granica 10 lat była więc iluzoryczna¹¹.

Na podstawie art. 24, zd. 2 k.k. wobec osoby, która nie ukończyła przed popełnieniem przestępstwa 18 lat, nie można było orzekać pozbawienia wolności powyżej 10 lat. Zatem dla odpowiedzialności sprawcy znaczenie miał czas popełnienia przestępstwa, a nie czas orzekania przez sąd¹².

Ukazane w art. 24 zd. 1—2 k.k. z 1960 r. granice kary pozbawienia wolności od początku jego obowiązywania wywoływały dyskusję na temat możliwości reedukacji skazanych także w warunkach kar krótkoterminowych, jak też niezolacyjnych. Dostrzegano walory tych propozycji, zwłaszcza wobec sprawców mniej ciężkich przestępstw¹³.

Miejsca wykonywania kary pozbawienia wolności (art. 24, zd. 3—4 k.k.)

W świetle art. 24, zd. 3 k.k. skazani pełnoletni powinni odbywać karę w poprawczych koloniach pracy lub w więzieniu, osoby nieletnie zaś — w koloniach pracy dla nieletnich. Co się tyczy wymienionych powyżej skazanych dorosłych, w tym miejscu opracowania należy poinformować, że w okresie wejścia w życie k.k. RSFRR z 1960 r. występowały 4 rodzaje poprawczych kolonii pracy: o ogólnym reżimie (dla skazanych po raz pierwszy za mało niebezpieczne przestępstwa); o wzmożonym reżimie (dla skazanych po raz pierwszy za przestępstwa ciężkie); o surowym reżimie (dla skazanych dwukrotnie i więcej na pozbawienie wolności, ale nieuznanych za szczególnie niebezpiecznych recydywistów); o szczególnym reżimie (dla szczególnie niebezpiecznych recydywistów)¹⁴. W trzech pierwszych rodzajach kolonii znajdowały się specjalne oddzielne po-

¹¹ A. Lityński: *Prawo Rosji i ZSRR 1917—1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs*. Warszawa 2017, s. 198.

¹² *Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г...*, s. 68.

¹³ *Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР...*, s. 64.

¹⁴ *Zob.: Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г...*, s. 69.

mieszczenia dla skazanych systematycznie unikających pracy i dla złośliwych naruszcycieli porządku w placówce. W okresie późniejszym wprowadzono piąty rodzaj poprawczych kolonii pracy: kolonia-osada (dla odbywających część kary „i twardo zmierzających na drogę poprawy”)¹⁵.

Więzienie z kolei charakteryzował jeszcze większy reżim niż w poprawczych koloniach pracy¹⁶. W razie skazania na pozbawienie wolności, sąd, kierując skazanego do więzienia, a nie do kolonii poprawczej, musiał odpowiednią informację zawrzeć w orzeczeniu. Natomiast nie mógł dokonać zamiany kary pozbawienia wolności przewidzianej w innym orzeczeniu do wykonania w kolonii na więzienie¹⁷.

Wśród dorosłych skazanych szczególna była sytuacja kobiet, z wyjątkiem bowiem uznanych przez sąd za szczególnie niebezpieczne recydywistki, odbywały one karę w poprawczych koloniach pracy o reżimie ogólnym¹⁸.

Z kolei nieletni odbywali karę pozbawienia wolności w koloniach pracy do osiągnięcia 18. roku życia, a następnie wykonywali karę w poprawczych koloniach pracy. Celem umieszczania nieletnich w innych placówkach niż dorosłych skazanych było ograniczenie złego wpływu dorosłych skazanych na nieletnich¹⁹. Przeniesienie do poprawczych kolonii pracy skutkowało zmianą warunków i reżimu odbywania kary²⁰. Nieletni kierowani byli zazwyczaj do kolonii o ogólnym lub wzmocnionym reżimie²¹.

Na mocy art. 24, zd. 4 k.k. odbywanie całego okresu kary lub jej części w więzieniu mogło być orzekane przez sąd tylko wobec sprawców ciężkich przestępstw i szczególnie niebezpiecznych recydywistów.

Wpływ zachowania skazanego na zamianę miejsca odbywania kary pozbawienia wolności (art. 24, zd. 5—6 k.k.)

Na podstawie art. 24, zd. 5 k.k. w stosunku do osób wzorowo zachowujących się, które odbyły nie mniej, niż połowę kary, sąd mógł zamienić pozbawienie wolności na karę pobytu w kolonii. Przykłady wzorowego zachowania obejmowały: właściwy stosunek do pracy, realizację poleconych do wykonania zadań, udział we współzawodnictwie pracy, brak naruszeń reżimu wykonywania kary, brak przewinień dyscyplinarnych, udział w życiu społecznym. Oceny zacho-

¹⁵ *Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР...*, s. 65.

¹⁶ *Ibidem*, s. 67.

¹⁷ *Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г...*, s. 69—70.

¹⁸ *Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР...*, s. 65.

¹⁹ *Ibidem*, s. 68.

²⁰ *Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г...*, s. 70.

²¹ *Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР...*, s. 68.

wania dokonywała administracja placówki lub Komisja Nadzorcza decydująca o zamianie więzienia na poprawczą kolonię pracy²².

W świetle art. 24, zd. 6 k.k. wobec osób „złośliwie naruszających regulamin poprawczej kolonii pracy” sąd mógł zamienić odbywanie kary w kolonii na karę pozbawienia wolności na okres nie dłuższy niż trzy lata, z odbywaniem pozostałego okresu kary w poprawczej kolonii pracy. Owo złośliwe zachowanie obejmowało: niejednorazowość dokonywanych naruszeń, odmowę pracy, próby prowadzenia pasożytniczego trybu życia²³.

Na mocy art. 24, zd. 7 k.k. tryb i warunki odbywania kary pozbawienia wolności regulował kodeks pracy poprawczej RSFR. Na podstawie art. 24, zd. 8. k.k. zatrudnienie osób zwolnionych z miejsc pozbawienia wolności spoczywało na pracowniczych komitetach wykonawczych lokalnych rad deputowanych.

Kończąc analizy dogmatyczne, należy zaznaczyć, że na przestrzeni lat przepis art. 24 k.k. podlegał nowelizacjom. Zmiany dotyczyły w szczególności szczegółowego określenia miejsc odbywania kary pozbawienia wolności dla skazanych kobiet i mężczyzn oraz nieletnich. W zakresie regulacji kary pozbawienia wolności ważne też było wprowadzenie w 1977 r. instytucji odroczenia wykonania kary (art. 39¹), warunkowego skazania z obowiązkiem pracy (art. 44¹), warunkowego zwolnienia z miejsca odbywania kary z obowiązkiem pracy (art. 44¹), co było przejawem humanizacji prawa karnego²⁴.

Praktyka orzekania kary pozbawienia wolności

W celu omówienia praktyki radzieckich sądów w zakresie orzekania kary pozbawienia wolności należy najpierw przedstawić ogólny stan przestępczości zarejestrowanej w analizowanym okresie, a następnie dynamikę skazanych. Pozwoli to ukazać relacje skali zjawiska do ilości osób odbywających tę karę izolacyjną (tabela 1).

Przystępując do omówienia stanu przestępczości i skali skazań w Związku Radzieckim w analizowanym okresie, należy zauważyć, że podane oficjalne dane z pewnością obarczone są wadą niepełności i nierzetelności oraz braku wiarygodności²⁵.

²² *Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г...*, s. 71.

²³ *Ibidem*.

²⁴ А.А. Вологдин: *История государства и права России*. Москва 2007, s. 630; М.М. Рассолов, П.В. Никитин: *История отечественного государства и права России*. Москва 2012, s. 703.

²⁵ K. Laskowska: *Z badań nad przestępczością w Związku Radzieckim*. W: *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czter-*

Tabela 1

**Skazania na karę pozbawienia wolności na tle rozwoju przestępczości w ZSRR
w latach 1961—1990**

Rok	Liczba zarejestrowanych przestępstw	Liczba skazanych na karę pozbawienia wolności	Udział orzeczonych kar pozbawienia wolności na tle wszystkich kar (%)
1961	877 549	483 141	60,4
1962	881 543	469 320	57,3
1963	795 772	369 030	53,8
1964	758 306	345 458	55,8
1965	751 801	329 415	57,6
1966	888 125	491 321	64,9
1967	871 296	468 468	64,1
1968	941 078	474 189	65,9
1969	969 186	531 254	66,5
1970	1 046 336	543 225	63,7
1971	1 057 090	479 982	57,0
1972	1 064 976	508 311	58,0
1973	1 049 433	497 295	60,0
1974	1 141 108	511 750	57,7
1975	1 197 512	505 112	57,1
1976	1 232 166	510 450	55,8
1977	1 212 022	431 480	52,8
1978	1 308 466	467 783	54,3
1979	1 432 689	499 560	54,5
1980	1 527 557	569 514	57,0
1981	1 609 470	600 444	56,6
1982	1 655 932	620 007	54,0
1983	2 016 514	647 131	52,9
1984	2 029 144	632 888	49,1
1985	2 083 501	573 292	45,2
1986	1 987 293	458 729	37,7
1987	1 798 549	305 495	33,7
1988	1 867 223	231 767	34,1
1989	2 461 692	241 156	35,8
1990	2 786 605	292 992	36,2

Źródło: В.В. Лунеев: *Преступность XX века. Мировые региональные и российские тенденции*. Москва 2005, s. 161, 800.

dziesięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin. Księga II. Red. M. Mikołajczyk, J. Ciągwa, P. Fiedorczyk, A. Stawarska-Rippel, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, K. Kuźmicz. Białystok—Katowice 2010, s. 59.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1 w analizowanym okresie liczby zarejestrowanych przestępstw nie ukształtowały stałej tendencji. Oscylowały w granicach od około 750 tys. do około 2,8 mln. rocznie. Wzrost wykazywały w latach 1962, 1966, 1968—1970, 1972, 1975—1976, 1978—1985, 1988, 1990, tj. 17 razy, a spadek — nieco rzadziej. Wpływ na takie trendy miały przede wszystkim trudna sytuacja społeczno-ekonomiczna radzieckiego społeczeństwa, zmiany prawa o charakterze karnym (częściej kryminalizujące nowe zachowania, rzadziej — dekryminalizujące), działalność organów ścigania oraz system rejestracji przestępstw²⁶.

Na tle takiego stanu przestępczości istotną rolę odgrywała praktyka organów wymiaru sprawiedliwości. W analizowanym okresie 15 razy liczby skazanych na karę pozbawienia wolności wykazywały zarówno wzrost (1966, 1968—1970, 1972, 1974, 1976, 1978—1983, 1989—1990), jak i spadek. Rosnące wartości liczb były wynikiem zaostrzania prawa karnego, w szczególności zmian dokonanych w 1966 r. (wprowadzenie nowych czynów oraz zaostrzenie odpowiedzialności za chuligaństwo), w 1969 r. (rozbudowa zakresu pojęcia szczególnie niebezpiecznego recydywisty), w 1972 r. (poszerzenie zakresu przestępstw szczególnie ciężkich), w 1974 r. (rozszerzenie zakresu kryminalizacji o kolejne przestępstwa), na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. (zaostrzenie przepisów dotyczących zwłaszcza recydywistów, pasożytów i chuliganów). Z kolei spadające wartości liczb były rezultatem wprowadzenia kodeksu karnego z 1960 r., odwilży chruszczowowskiej (1963—1965) oraz możliwości przekwalifikowywania odpowiedzialności karnej na administracyjną, a także pieriestrojki (1985—1988).

Analizy stanu przestępczości oraz skali skazanych na karę pozbawienia wolności w analizowanym okresie wskazują najczęściej na bezpośrednią surową reakcję organów wymiaru sprawiedliwości na zaistniałe przestępstwa. Można wnioskować, że wzrost liczby zarejestrowanych przestępstw wywoływał u ustawodawcy potrzebę zaostrzania prawa, a w sądach — „odzew” w postaci izolacji sprawców. Był on znaczny, co pokazuje udział orzekanych kar pozbawienia wolności na tle wszystkich kar (od około 34% do około 66%). Należy podkreślić następujący od 1984 r. jego spadek.

Podsumowując, kara pozbawienia wolności uregulowana przez radziecki kodeks karny z 1960 r. była ważnym instrumentem polityki karnej. Tezę tę potwierdza zarówno zakres jej regulacji, jak i praktyka orzekania. Ówczesne rozwiązania miały surowy charakter, głównie ze względu na możliwość orzekania kary do 15 lat, a także ze względu na kazuistyczne ujęcie pojęcia szczególnie niebezpiecznego recydywisty i przestępstw szczególnie ciężkich. Potwierdzały to też wymienione w kodeksie miejsca wykonywania kary pozbawienia wolności

²⁶ Szerzej zob. Eadem: *Przestępczość w Rosji z perspektywy kryminologii i prawa karnego*. Białystok 2016, s. 32—104.

i możliwości ich zamiany, w przekonaniu ustawodawcy, w celu efektywnego jej odbycia.

O surowości prawa przekonują też wysokie liczby osób skazanych na karę pozbawienia wolności w latach 1961—1990. Jak bowiem wynika z danych zawartych w tabeli 1, łącznie skazano wówczas aż 14 107 959 osób. Z kolei średni udział omawianej kary w analizowanym okresie wynosił 53,6%, co oznaczało, że ponad połowa orzekanych kar miała charakter izolacyjny. Jednakże w rzeczywistości dopiero warunki wykonywania kary pozbawienia wolności stanowiły dla skazanych prawdziwe wyzwanie...

Bibliografia

Akty normatywne

Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 г. „Ведомости Верховного Совета РСФСР” от 31 октября 1960 года. http://www.lawrussia.ru/bigtexts/law_3558/ [dostęp: 10.12.2018].

Literatura

Laskowska K.: *Przestępczość w Rosji z perspektywy kryminologii i prawa karnego*. Białystok 2016.

Laskowska K.: *Z badań nad przestępczością w Związku Radzieckim*. W: *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin. Księga II*. Red. M. Mikołajczyk, J. Ciągwa, P. Fiedorczyk, A. Stawarska-Rippel, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, K. Kuźmich. Białystok—Katowice 2010.

Lityński A.: *Prawo Rosji i ZSRR 1917—1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs*. Warszawa 2017.

Вологдин А.А.: *История государства и права России*. Москва 2007.
Комментарий к уголовному кодексу РСФСР 1960 г. Red. М.Д. Шаргородский, Н.А. Беляев. Ленинград 1962.

Михайлова Н.В., Курскова Г.Ю.: *История отечественного государства и права России*. Москва 2014.

Научный комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Red. М.И. Ковалев, Е.А. Фролов, М.А. Ефимов. Свердловск 1964.

Полный курс уголовного права в 5 томах. Т. 1: Преступление и наказание. Ред. А.И. Коробеева. Санкт Петербург 2008.

Рассолов М.М., Никитин П.В.: *История отечественного государства и права России.* Москва 2012.

Уголовный кодекс РСФСР с комментариями. Ред. О.В. Грачев. Москва 1992.

Katarzyna Laskowska

Freiheitsstrafe im Lichte des RSFSR-Strafgesetzbuches aus dem Jahr 1960 — Probleme des Rechts und der Rechtsprechungspraxis

Schlüsselwörter: RSFSR-Strafgesetzbuch von 1960, Freiheitsstrafe, besonders schwere Straftat, besonders gefährlicher Rückfälliger, Verurteilung

Zusammenfassung: Die vorliegende Studie bezieht sich auf eine ausgewählte Einrichtung des RSFSR-Strafgesetzbuchs von 1960, d.h. auf die Freiheitsstrafe. Sie besteht aus drei Teilen. Im ersten Teil werden der Stellenwert und der rechtliche Status dieser Strafe im Vergleich zu anderen Strafen im Gesetzbuch von 1960 dargestellt. Ihr grundlegender Charakter wird hier betont. Anschließend wird der Geltungsbereich der gesetzlichen Regelung der Freiheitsstrafe erörtert (Art. 24 des Strafgesetzbuches). Behandelt werden ihr zeitlicher Rahmen und die Kategorien von solchen Tätern, die zur Freiheitsstrafe verurteilt wurden, sowie die Orte, an denen die Strafe vollstreckt wurde. Die Möglichkeiten des Austauschs von Orten, an denen die Freiheitsstrafe abgeübt wurden, werden auch aufgezeigt. Der dritte Teil der Studie zeigt den allgemeinen Stand der im untersuchten Zeitraum registrierten Kriminalität und die Dynamik der Verurteilten. Dies ermöglicht es, das Verhältnis zwischen dem Ausmaß der Erscheinung und der Anzahl der Personen zu bestimmen, die diese Freiheitsstrafe verbüßen. Darüber hinaus wird die strenge Praxis der sowjetischen Gerichte präsentiert, mit der die Freiheitsstrafen verhängt wurden. Aufgrund der durchgeführten dogmatischen und statistischen Analysen konnte diese Strafe als ein wichtiges Instrument des Rechts und der Strafpolitik anerkannt werden.

Katarzyna Laskowska

Imprisonment in the light of the RSFSR Penal Code of 1960 — problems of law and the practice of its adjudication

Keywords: RSFSR Penal Code of 1960, imprisonment, particularly serious crime, particularly dangerous repeat offender, conviction

Summary: This study concerns a selected institution of the Criminal Code of the Russian Federation of 1960, i.e. the penalty of deprivation of liberty, and it consists of three parts. The first part shows the place and legal status of this punishment in comparison with other penalties in the 1960 Code. Its fundamental character is emphasised. Next, the scope of legal regulation of imprisonment is discussed (Article 24 of the Penal Code). Its time limits and categories of perpetrators subject to imprisonment as well as the place of execution of the sentence are presented. The possibilities of changing the places of imprisonment are also shown. The third part of the

article presents the general state of crime registered in the analysed period, and discusses the dynamics of convicted persons. This has enabled to establish the relations between the scale of the phenomenon and the number of persons serving this isolation sentence. It has shown a strict practice of imposing prison sentences by Soviet courts. On the basis of dogmatic and statistical analyses, it has made it possible to recognise this punishment as an important instrument of law and penal policy.